

בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי. אלמא שדרך תלמידי חכמים להתענות בערב שבת' (לשון הטור או"ח רמט. וכ"כ בתו"ח, ופירש שלכך נקטו 'בר בי רב' שנקטו דבר הרגיל. ועוד י"ל שלכך נקטו כן, ללמד שבתענית יחידיים מדובר (כתענית י. 'מאן יחידיים רבנן') שהיא רשות, שאף היא כתענית ציבור לענין השלמה וכמוש"כ התוס'). וכמה ראשונים הביאו ממגילת תענית שלכתחילה אין להתענות בערב שבת (עפ"י הרוקח והמנהיג). וי"ל שאף הטור אינו חולק על כך שלכתחילה ראוי שלא לקבוע או תענית, אלא שנסתייע מכך שנקטו בגמרא 'בר בי רב דיתיב בתעניתא', משמע שנקטו דבר ההוה שדרך ת"ח להימנע מאכילה כל ערב שבת [אך לא בתורת קביעת תענית ולפיכך יאכלו מעט כדי לא להיכנס לשבת מעונה], ודנו האם מותר להם להשלים כאשר קבלו עליהם להתענות בו ממש והסיקו להתיר, ולעולם לכתחילה ראוי שלא יקבעו תענית.

*

'בספרים הקדושים מובא שערב שבת הוא זמן תשובה, ורמזו לזה מאמר הגמרא **בר בי רב דיתיב בתעניתא בערב שבת**. וענינו שיתמרמר אדם על מצבו של ששת ימי המעשה בבחינת 'לא אנחנו', אבל בתנאי שיבא מזה לקבל את השבת מתוך שמחה, כלומר מתוך ביטול עצמיותו יבוא להתחזקות של 'לו אנחנו', להתקרבת להשי"ת וליאור באור השבת.
(ע' שם משמואל ויקרא תרפא; אור גדליהו שופטים, עמ' קצה)

דף מא

ולא שהיה תאב לה אלא להראות לתלמידים הלכה. משמע שאם לא להראות לתלמידים הלכה – לא היה אוכל. ואף על פי שרבי יהודה אוסר להשלים התענית (תתוס' בע"ב. ואפילו לפירוש הראשונים שרבי יוסי מחייב להשלים, נראה שלרבי יהודה אינו רשות אלא איסור, שכן מוכח ממה שהוכיח רבי יוסי כדבריו ממה שמפסיק בשבת. ואם רבי יהודה מתיר להשלים מה הוכחה היא, הלא כאן מוכרח להפסיק כדי שלא יכנס ללילה באכילתו, וכמוש"כ מהרש"א) – זה דוקא כשתאב לאכול ומענה עצמו, אבל אם אינו תאב רשאי להימנע ואינו נחשב שנכנס לשבת כשהוא מעונה. וכן משמע מלשון הרשב"א בסמוך לענין אכילה בתענית בערב שבת אחר שקיעת החמה: 'אם רצה לאכול אוכל, שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות' – פתח ברשות וסיים בחובה, אלא שאינו מחויב לאכול אם אינו חש מעונה.
[ונראה לכאורה ללמוד מזה לענין מה שכתבו הפוסקים (או"ח רפח) שאסור להתענות בשבת עד שש שעות אפילו שלא לשם תענית, זה דוקא אם קשה עליו, אבל לא כשאינו תאב לאכול].
ואף על פי שלא היה תאב לאכול ולא נכנס לשבת 'מעונה', מותר לו לאכול לרבי יהודה, שכיון שכבר פטרו חכמים מהשלמה שוב אין חיוב כלל, גם למי שאינו נכנס לשבת מעונה.

א"ר אלעזר ברבי צדוק: אני (הייתי) מבני סנאב בן בנימין. פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיו"ט שלנו הוא'. מעשה זה היה לאחר החורבן, שהרי רבי אלעזר בר"צ היה בזמן רבן גמליאל שהנהיג נשיאותו לאחר חורבן הבית [כי בעת החורבן היה רק גער], וגם כי בזמן הבית לא היתה תענית תשעה באב [עכ"פ כחובה] – ומוכח שאף לאחר החורבן היו נוהגים יום קרבן עצים כיום טוב. ומכאן יש להוכיח לענין עשיית מלאכה בערבי פסחים אחר חצות, שהואיל ובזמן הבית היה אז זמן הקרבן

ונאסר במלאכה, גם בזמן הזה אסור (עפ"י יחוסי תנאים ואמוראים לר"י בר קלונימוס משפירא, ערך 'בר נתן' [ונקט שם כדבר פשוט שלא נהגה תענית ת"ב בזמן הבית השני. ואף לדעת הסוברים שהיו מתענים, לא היה הדבר חובה אלא רשות ע' פירוש המשנה לרמב"ם פ"ק דר"ה; תורי"ד; או"ז הל' אבלות תלב).

'טעמא דיו"ט הא ערב יו"ט משלימין'. נראה שאין הדיוק מכך שדיברו על יום טוב, ומשמע שערב יום טוב דינו שונה – שאין זה הכרח. תדע, שהרי גם רבי מאיר דיבר בחנוכה ובפורים עצמם שאין משלימים, ולא דייקו הא ערב יו"ט משלימים (כן העיר מהרש"א) – אלא הדיוק הוא מכך שדיברו על תשעה באב שנדחה לעשירי, משמע שבכל שנה בתשעה באב היו מתענים ומשלימים ככל העולם הגם שערב יו"ט שלהם הוא, וכמו שפרש"י וריטב"א.

'שאני יום טוב של דבריהם מתוך שמתענין בו שעות...' יש מוכיחים מכאן שכל יום האסור בתענית מדבריהם, מותר להתענות בו לשעות (כן נקט המגן-אברהם תיח סק"א לענין ראש חדש, לפי הדעות שאיסור תענית בר"ח דרבנן – ע' או"ח תקע"א ובמג"א, ובשעה"צ תקעב סק"ג).

ויש חולקים ואוסרים, ורק כאן שחלה אז תענית תשעה באב מותר להתענות לשעות (עפ"י גאון יעקב; באור הלכה תיח. [עוד יתכן לחלק לכאורה בין יו"ט שעיקרו מדבריהם כגון קרבן עצים, למועד שעיקרו דאורייתא וכגון ר"ח, שאף שאיסורו בתענית מדרבנן י"ל שאסור אפילו לשעות]). ויש להוכיח כן מדברי רבי מאיר שמודה רבן גמליאל שאעפ"י שאם התחילו אין מפסיקים – אין משלימים. הרי משמע שאם לא התחילו אסור להתענות אף אם אינו משלים, והלא אין זו אלא תענית לשעות [ודוחק לחלק בין תענית לשעות מספר לתענית של רוב היום]. ואף רבי יוסי לא נחלק אלא לענין השלמה, אבל להתענות לכתחילה לא (באור הלכה שם).

'שבת הואיל ואין מתענין בה שעות' – ואפילו שעה אחת אסור לשם תענית [ואף שלא לשם תענית אסור להתענות מהבוקר עד שש שעות. ויש מקלים בלומד ומתפלל עד חצות] [ע' משנ"ב ר"ס רפח].

פרק רביעי

נחל פרק מי שהוציא והו

'הולכי כוהו לעיר אחרת' - י"א דוקא אם היא מוקפת מחיצות (רש"י, תוס' להלן מז ע"ב ד"ה דכולה, רבנו יהונתן הכהן מלונגיל על הרי"ף, העיטור הל' יו"ט, רא"ש סי' י, רבנו ירוחם [חלק יח נתיב יב, ק ע"ב], ריטב"א, ר"ן בר"ה, שבלי הלקט סי' קיא בשם אחיו רבנו בנימין ובשם רבנו אביגדור כהן צדק, אור זרוע הל' ע"ש סי' ו והל' עירובין סי' קלא בשם רבנו אפרים, הגהות אשרי, וכ"פ בשו"ע סי' תה סעי' ו). וי"א אפילו אם אינה מוקפת מחיצות (רמב"ן ושכן דעת ר"ת, ראבי"ה עמ' 421, אור זרוע הל' ע"ש סי' ו בשמו, מג"א בשם ריא"ז ואגודה). ויש שהסתפקו בזה (תוס' ר"ה כג ע"ב ד"ה לא. והבית יוסף סי' תה הביא על דבריהם את פשוטות הרא"ש דלעיל. והקשה הב"ח מה מקשה הב"י מפשוטות הרא"ש על ספק התוס', הו"ל להקשות מפשוטות התוס' עצמם במסכתין להלן שם על ספקם בר"ה שם. וכתב התוספת שבת ס"ק טו דלא קשיא מידי, דהב"י רק העיר דיש לפסוק כפשטיה דהרא"ש ולא כספק התוס', ולא שהקשה מדברי הרא"ש על התוס', וסתירת דברי התוס' אינה קשה כלל דכן מצינו כ"פ מחלוקת בין בעלי התוס' בשני מקומות, ולא ידעינן האי מינייהו אחריתי, כמש"כ המהרש"ל בהקדמת יש"ש לחולין. עכ"ד. ועי' בביאור הלכה שם ד"ה מוקפת שהביא את כל הדעות בנושא, וכתב דאמנם קשה הדבר להקל כנגד השו"ע ורוב הפוסקים, אבל מ"מ אפשר שבשעת הדחק יש לסמוך להקל כדעת הרמב"ן ועימיה, אמנם כל זה דוקא אם הכניסוהו לעיר ממש ולא לעיבורה של עיר. עכ"ד. וע"ע חזו"א סי' קט ס"ק טו ד"ה כתב, יד בנימין).

'ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה... רבי יהושע ור"ע...' - ביאור מחלוקתם עי' להלן מב ע"ב.

'שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו...' - על כרחו (רבנו חננאל). ולכן לא חשיב יצר הרע, כי אע"פ ששינוי (מו"ק יז ע"א) שלפעמים יצרו מתגבר עליו ואינו יכול לכופו, - מ"מ אדם יכול להזהר שלא יבוא לידי כך (תוספות). אמנם במגדים חדשים ציין דבברייתא דמעשה תורה [שהובא בסוף ספר כל בו (סי' קיח)] איתא: שלשה דברים מעבירין אדם על רצון קונו ועל כבוד דעתו, רשות יצה"ר ורוח רעה. עכ"ד. וכ"ה בחופת אליהו רבה [שבאוצר מדרשים עמ' 169] אות צח, ובפרקי דרבנו הקדוש [שם עמ' 506] אות יז). ואע"ג דמשמע דגם על דקדוקי עניות יכול אדם להתגבר שלא יעבירוהו על דעתו ודעת קונו, דאל"כ לא היו כותבים להלן שאינו רואה פני גיהנם, - מ"מ הוא בקושי גדול יותר מהתגברות על היצה"ר. א"נ י"ל דהיינו דוקא לאחר בקשת הרחמים כדלהלן (מהרש"א. וקרוב לתי' השני כתב בפ"י הרי"ף רבי יאשיה פינטו] על עין יעקב, והוסיף שכן י"ל גם על 'הרשות' דלהלן דלפי רבנו חננאל ועוד הוי כמו עובדי כוכבים דכאן).

'על דעתו ועל דעת קונו' - מלשון התוס' ששאלו מהא דכשפים מכחישינן פמליא של מעלה [והוא בסנהדרין סז ע"ב וחולין ז ע"ב] משמע דביארו 'על דעת קונו' ר"ל מה שדעת השי"ת באדם הזה להטיבו ולהשפיע עליו מחסדו. אך יש לפרש 'על דעת קונו' היינו דברי תורה ומצוה שיש לו לאדם להתעסק בהם, ו'דעתו' היינו דברי הרשות שמתעסק בהם (איי הים, וכן פ"י בנייהו ונחית לפירושא איך קורה בכל אחד מהשלשה שמעבירין אותו על דעתו, בנכרים - משום שחושב על עצמו כמה ענינים רעים יעשו לו, ברוח רעה - כי אוחזתו ומבלבלתו, דקדוקי עניות - כי 'בתר עניא אזלא עניות' וגם ביתו ופרנסתו שקיימים כבר באים עליהם מקרים רעים ומפסידים).

'למאי נפקא מינה, למיבעי רחמי עלייהו' - ולא אמרו כאן 'למאי נפק"מ לקבולי באהבה' כדלהלן, כיון שאין בו דעתו ודעת קונו, א"כ אין בו גם דעת לקבלם באהבה (פ"י הרי"ף רבי יאשיה פינטו] על עין יעקב).

'למיבעי רחמי עלייהו' - לכאורה משמע דבשאר דברים (כגון יצר הרע שפי' התוס', עי' לעיל) כיון שהאדם גורם לעצמו, לא שייך למיבעי רחמי עלייהו, וא"כ איך מתפללים על אדם שיחזור בתשובה? והנה יש מקשין איך מהני תפילה על אדם שיחזור בתשובה, הלוא 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים', דבשלמא אדם שמתפלל על עצמו הוי בבחינת 'הרוצה ליטהר מסייעין לו' ו'בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו', אבל אדם על חבירו איך מועיל (מהרש"א ברכות י ע"א)? וי"ל דכל ישראל כאיש אחד. א"נ י"ל כיון שהתפילה עכ"פ נעשית ע"י נברא, לא הוי סתירה לבחירה (חזו"א או"ח בסוף הספר, מגליונות החומש).

עוד משמע לכאורה שבשאר יסורים לא שייך למיבעי רחמי עליהו, וצריך להבין מאי שנא. ויש לפרש דבשאר יסורים אין מתפללים עליהם אלא כשבאים, אבל על אלו ראוי שיתפלל האדם תמיד שלא יבואו לידו, יען כי אחר ביאתם ושליטתם בו קשה להתפלל, כיון דמעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. א"נ י"ל דעל אלו מותר להתפלל אף בשבת ויו"ט בלא לומר 'שבת היא מלזעוק' משא"כ בשאר יסורין (בן יהודע, ותי' ראשון בקצרה בבניהו). ועוד יש לבאר דהכוונה כאן שהרבים יבקשו עליהם רחמים, כיון שהם לא יכולים לבקש על עצמם, כי כבר העבירום מדעתם ודעת קונם, ודלא כבשאר יסורים (עיון יעקב. וע"ע מגדים חדשים).

'אין רואין פני גיהנם' - בהרבה מקומות אמרו שהאדם ניצול מדינה של גיהנם בזכות קיום מצוות מסוימות, וכאן זוכה לכך משום צערו הרב בעוה"ז. א"נ י"ל שאותם שכתוב עליהם שניצלים מדינה של גיהנם - עכ"פ רואין אותם, אבל אלו שכאן אפילו אינם רואים פני גיהנם כלל (מהרש"א, וע"ע מגדים חדשים).

'דקדוקי עניות' - ולכן בקרבן דלות (ויקרא ה יג) וקרבן דלי דלות (שם טז) כתוב "ונסלח לו", כי העניות עם הקרבן מכפרת לו, אבל בקרבן עשיר (שם ו) לא כתוב "ונסלח לו", שהרי אם יקריב קרבן עני לא יתכפר לו בזה לבד (כריתות כח ע"א) כיון שאין לו את צער העניות (משך חכמה ויקרא ה, ו).

'והרשות' - מי שיש לו נושין (רש"י, תוס' רבנו פרץ, שכן "נושה" מתרגמינן 'רשיא' [עיי' רש"י ברכות ו ע"ב ד"ה לראשון]). וי"מ עול מלכות הגויים (רבנו חננאל, הערוך ערך רשות, תוספות, וכמש"כ [אבות פ"ב מ"ג] הוה זהירין ברשות, הר"ע מברטנורא באבות [פ"א מ"י]. וע"ש בברטנורא שכתב: השררה קרויה 'רשות', מפני שהרשות בידה לעשות כרצונה. עכ"ל. והיעב"ץ (בלחם נקודים שם ופ"ב מ"ג, ובלוח ארש פ"ד מ"ח אות צו) כתב דנראין דברי הרד"ק [בספר השרשים (שורש רשה)] שהמלה מגזירת 'ראש', והאל"ף נחה, והניקוד הוא 'רשות' בקמץ, והוא משורש 'ראש' ולא משורש 'רשה'. עכ"ד [נוע"ש בלוח ארש שמתקיף את המדקדק רז"ה (מח"ס שערי תפלה) קשות מאד בל יתואר ובל ישוער, וכנודעת דעתו עליו - ועיי' קובץ צפונות (שנה ג גליון ג [יא], עמי עב-פא) ואכמ"ל]. וכ"ה במוסף הערוך (ערך רשות). וע"ע למהר"י פיק בהפלאה שבערכין (שם). אמנם גם הרד"ק שם ציין דדעת רבנו יונה [אבן ג'נאח] שהכינוי למלכות 'רשות' הוא בשורש 'רשה' מגזירת רשות והרשאה (כדעת הברטנורא). ונלע"ד לבאר סברת הר"י ג'נאח והברטנורא, דאם הוא מלשון 'ראש', א"כ למה קורין 'רשות' רק למלכות הגויים, הלא ראש ושררה הוא גם במלכות ישראל, אבל לברטנורא שפיר שרק הם נוטלים לעצמן רשותם מדעתם, משא"כ מלכות ישראל שהולכת ברצון התורה. ועוד דלאן הלכה לה האל"ף של 'ראש' (אמנם היעב"ץ שם רמז לזה, כיון שהאל"ף נחה). ועוד י"ל בדרך רמז דהוה מלשון 'רש', דְרָשִׁים במעשיהם. ודו"ק]. וע"ע מגדים חדשים).

'אשה רעה... מצוה לגרשה' - במדותיה (יבמות סג ע"ב, רמב"ם פ"י מהל' גירושין הכ"ב, שו"ע אהע"ז סי' קיט סעי' ד. וע"ע מאירי [שבת יא ע"א] שכתב: אשה רעה במידותיה וטכסיסה [מגדים חדשים]).

'למאי נפקא מינה, לקבולי מאהבה' - בפרט על אשה רעה, דתינח שלשת הדברים הראשונים שבאים ישר מן השמים ודאי שיקבל על עצמו באהבה, אך אשה רעה הרי יכול לתלות הסרחון בה ויתרעם ויקרא תגר עליה, קמ"ל שיקבל באהבה [ולא יאמר לה דבר] (בניהו. ויש להעיר מ'הרשות', ודו"ק). א"נ י"ל 'לקבולי מאהבה' היינו שחייב להמשיך לאוהבה, דאל"כ הו"ל 'בני שנואה' (נלע"ד).

'למאי נפקא מינה, לקבולי מאהבה' - מה שלא אמרו גם כאן 'למאי נפק"מ למיבעי עליהו רחמי', - י"ל כיון דאלו יסורין שמכפרין עוונותיו, כמש"פ רש"י, א"כ לא שייך שיתפלל שלא יתכפרו עוונותיו, אלא צריך לקבלם באהבה. א"נ י"ל יון שבזכותם אינו רואה פני גיהנם, לא שייך שיתפלל שלא ינצל מדינה של גיהנם, אלא צריך לקבלם באהבה (פי' הרי"ף [רבי אישיה פינטו] על עין יעקב).

'הוצרך לנקביו' - י"א דוקא לגדולים (העתים, הרא"ש). וי"א אפילו לקטנים (רבנו חננאל, חידושי המאירי. ומרן בשו"ע הביא שתי הדיעות, י"א וי"א, ולפי הכללים המסורים הלכה כ"א בתרא דדוקא לגדולים, וכ"כ המשנ"ב שם ס"ק ט דכן יש להחמיר. [ועיי' מעשה רוקח פכ"ז מהל' שבת הי"ד דכתב דדברי הרמב"ם שקולים]. וע"ע להרה"ג המהדיר על חידושי המאירי הע' 86, ובמגדים חדשים כאן).

'גדול כבוד הבריות...' - ומותר לו לצאת מד' אמותיו כדי למצוא מקום צנוע, אבל אין לו רשות ללכת יותר מאלפיים אמה לצורך זה (חידושי המאירי בשם גאונים).

'אי פיקח הוא, עייל לתחומא, וכיון דעל על' - דוקא כשלא מוצא מקום צנוע מחוץ לתחום, אבל אם כשהתקרב לכיוון התחום מצא מקום צנוע - אסור לו להמשיך להתקדם, ויפנה שם (רא"ש סי' א, טוש"ע סי' תו). וצ"ע אם יש מקום צנוע בשאר רוחות יותר קרוב מאשר המקום הצנוע שבצד התחום, האם מותר לו בכ"ז ללכת למקום הצנוע שבצד התחום (ביאור הלכה, וכתב: ומלשון הרא"ש משמע קצת דמותר, וצ"ע. עכ"ל. ועי' להרה"ג המהדיר על חידושי המאירי הע' 90 דהאריך בזה וכתב דאין ראייה מהרא"ש, ואדרבה יש ראייה מהגאונים ושלטי הגבורים לאסור, ע"ש).

'עייל לתחומא' - דוקא תחום עירו, אבל אם נכנס לתחום עיר אחרת אין לו אלא ד' אמות (בית יוסף, מאמ"ר, והובאו בביאור הלכה סי' תו וכתב: ועי' באור זרוע).

'עייל לתחומא' - ואם לא הצליח להכנס לתחום, רק התרחק עד שמצא מקום צנוע: **יש אומרים** שמותר לו לחזור אח"כ למקומו הראשון (רמב"ם פכ"ז מהל' שבת הט"ז, המאירי בחידושו בפשיטות ובבית הבחירה בהכרעתו, הרשב"א בעבודת הקודש שער ה סי' יג. ועי' דברי יחזקאל סי' ט או' ז-ח). **יש אומרים** דיכול להתרחק רק עד מקום שיכלה הריח, ושם יש לו ארבע אמות. ואם כשהתרחק מן הריח נכנס לתוך התחום, ג"כ שפיר דמי (משמעות רש"י, אור זרוע, רא"ש סי' א, טוש"ע סי' תו).

'פירות שיצאו חוץ לתחום' - סיכום הסוגיא (וע"ע בראשונים, ולא הארכתי בזה):

מסקנה				הוה אמינא			
ר' נחמיה ור' אליעזר		חכמים - וכן הלכה		ר' נחמיה ור' אליעזר		חכמים	
בשוגג	במזיד	שלא במקומו		בשוגג		בשוגג	במזיד
מותרין	אסורין	בשוגג	במזיד	מותרין אפילו במזיד	שלא במקומו	אסורין	מותרין, אפי' שלא במקומו
		מותרין	אסורין	אסורין	מותרין		

דף מב

'מהלך אלפיים פסיעות בינוניות' - דרך הליכתו של אדם אמה (רש"י), בקירוב (ריטב"א), עם הנעליים (שו"ת מהר"י וייל סי' עה, מג"א סי' שב ס"ק ב וסי' שצז ס"ק א, ש"ך יו"ד סי' רא ס"ק ו, אמרי נועם להגר"א בסוגיין), באדם בינוני (שו"ת מהר"י וייל שם, ביאור הלכה סי' שצז סעי' ב. ובמהדיר על הריטב"א הע' 44 הביא דבמרכבת המשנה פי"ב מהל' שבת הט"ו חולק, ואמ"א, וצ"ע, ועי' להלן). והלום ראיתי בספר מגדים חדשים (עמ' רטו-ריז) שדן בכל הענין, קחנו משם.

נמיהו מה שהביא במגדים חדשים שם בשם ספר אור תורה 'קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפילו עירובי תחומין', - זהו רק לגירסת הרשב"א (בתשי"ח סי' צד) שלפנינו, אך ברשב"א עצמו בחידושו (יבמות עא:.) גרס 'עירובי תבשילין', וכ"ה בתוס' ורמב"ן וריטב"א ומאירי שם, וכנראה ט"ס הוא בתש' הרשב"א. וכן הגי' אצלנו בגמ' (יומא כח:) ובמדרשים ובוזוה"ק ובכל מקום [אמנם י"ג יחצרות, אך לא יתחומין]. ובמגדים חדשים עצמו (לעיל יז ע"ב, עמ' עח) העיר שמהמדרש (ב"ר יא ז) מבואר להדיא דלא כגירסת 'תחומין', ע"ש. אמנם ברבנו בחיי (בראשית כו ה) תלמיד הרשב"א גרס 'תבשילין ותחומין'. וצ"ע. ועי' דעת זקנים מבעלי התוספות (בראשית יח ה) דביארו 'עירובי תבשילין' היינו תבשילין מעורבין, שלא היה אוכל בשר בחלב. ע"כ (ועי' שו"ת חת"ס יו"ד ב עג). ומהר"ח פלאגי בהגהותיו לסדר הקבלה להמאירי (ב יא) תמה על הט"ז בדברי דוד עה"ת (נסוף) לך לך שכתב דצ"ל 'עירובי תחומין', והלא הוא נגד כל הגירסאות שלפנינו. עכ"ד [ולא הזכיר תש' הרשב"א, ומהר"ח פלאגי בודאי היה בקי בתש' הרשב"א ואף חיבר על חלקו הגהות כנודע, וכפ"י לפני גם בתש' הרשב"א היתה הגירסא 'תבשילין']. ומש"כ בשם הט"ז - אינו מהט"ז, אלא הוספה מהמגיה (עי' דברי דוד הנדמ"ח הוצאת מוהר"ק בסוף הספר נספח ב) דבט"ז איתא 'תבשילין', והמגיה כתב דיש לגרוס 'תחומין', שהיה כתוב לפני המדפיסים 'ע"ת' וחשבוהו ל'עירובי תבשילין' ואינו אלא 'עירובי תחומין'. עכ"ד. ואכמ"ל במעין אלו,

כן נקטו הפוסקים להלכה (עפ"י פסקי ריא"ז; או"ח תעג,א).
בעצרת, אין אומר 'זמן' אלא ביום טוב, לא בשבעת ימי תשלומין (כן הסיק המשנ"ב שם דלא כדברי
התק-יעקב).

דף מא

עד. א. היושב בתענית בערב שבת, האם משלים תעניתו אם לא?
ב. תענית ציבור שחלה בראש חדש, חנוכה ופורים וכד' [כגון שהתחילו להתענות מקודם] – האם משלימים אותה?

א. לדברי חכמים, תשעה באב שחל להיות בערב שבת – אינו משלים התענית, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא
מעונה. וכן דעת רבי יהודה עפ"י רבי עקיבא. וכן מסר רבי מאיר בשם רבן גמליאל ונקבעה הלכה כמוהו
בדורו [ולא כרבי יהושע שרצה להפך דברי ר"ג לאחר פטירתו]. רבי יוסי אומר: מתענה ומשלים. אמר
עולא: הלכה כרבי יוסי. וכן דרש מר זוטרא בשם רב הונא.

ופשוט מזה ספקו של רבה לענין תענית הרשות (ראשונים) של תלמיד חכם – שמשלים תעניתו בערב שבת.
א. התוס' הביאו לפרש 'מתענה ומשלים' – אם ירצה, אבל מודה רבי יוסי שרשאי שלא להשלים
(וכן הביא האו"ז בשם הר' ברוך ב"ר יצחק מריגנשבורק [ואעפ"כ כתב במקום אחד (הל' שבת יז) שנהגו העם
להשלים דרך חובה, ואפילו יחידים מתענים ומשלימים]. וכן משמע ברא"ש סופ"ב דתענית. וכן נקט בתו"ח),
ואף מצוה מן המובחר לעשות כן – שלא יכנס לשבת מעונה (רישב"א בדעת ר"י; תור"פ; או"ז).
'והעידו בתוספות על ר"י הזקן הידוע בעל התוספות זצ"ל שלקח ביצה מגולגלת בעשרה בטבת
שחל להיות בערב שבת וגמעה מבעוד יום ולא רצה להשלים' (רשב"א ועוד). ורבי יהודה אוסר
להשלים.

ובתוס' שאנץ (כגרסת רש"ל) נקטו שרבי יוסי מחייב להשלים, וכן דעת הרשב"א הר"ן והרישב"א
בחידושיהם (ומסתבר שגם לפירוש זה רבי יהודה אוסר להשלים).

ובבית יוסף (רמט,ד) מצדד כסברא ראשונה שאם רצה שלא להשלים רשאי. ואולם מדברי הרמ"א
אין נראה כן. וקצת קשה טעמו, כי אפילו מהרי"ל שנהג בעצמו להחמיר בדבר, לא הורה כן
לרבים. ואולי כיון שנהגו העולם להשלים, לכך סתם הדבר לחומרא (עפ"י באור הלכה שם. ושם
לכך סתם הרמ"א, שכן משמע לכאן בארחות חיים (הל' ערב שבת) שאין לפרסם הדבר רק לצנועים. אך אולי
יש לפרש דבריו בענין אחר).

ב. כתב הראב"ד (מובא בראשונים): לא אמרו 'משלים' אלא עד שקיעת החמה, אבל משתקע החמה
כבר קדש היום ומתוספת שבת היא, וכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ואם
רצה לאכול אוכל. ולכך נהגו העם בתענית אסתר שחלה בערב שבת, שאוכלים מיד עם
יציאתם מבית הכנסת אעפ"י שלא חשכה (רשב"א). ויש שכתבו אפילו קודם השקיעה, אם
התפלל עם הציבור בבית הכנסת – אוכל, שכבר קבלו עליהם שבת (ארחות חיים הל' ערב שבת
יג. וכ"כ כמה ראשונים ולא פירשו 'ציבור' דוקא, ומשמע לכאורה אפילו התפלל ערבית וקיבל שבת בלא הציבור.
ע' אגודה, תור (רמט) ואגור (שמח) בשם מהר"ם).

ויש חולקים וסוברים שצריך להשלים עד צאת הכוכבים (כן מובא בהג"א פ"ק דתענית יב מאו"ז.
וכ"מ באגור סי' שמח. וכן פשט דברי הרמ"א רמט,ד).

ובתענית יחיד, כיון שקיבל על עצמו צריך להשלים תעניתו עד צאת הכוכבים, אם לא
שפירש בקבלתו להתענות עד שישלמו הציבור תפילתם (רא"ש סופ"ב דתענית; שו"ע רמט,ד).
והרמ"א מיקל בתענית יחיד לאכול לאחר שהציבור התפללו אלא שלכתחילה טוב לפרש כן
בשעת קבלתו.

ג. יש אומרים שאין לעשות תענית בערבי שבתות לכתחילה (המנהיג, הרוקח ועוד – עפ"י מגילת תענית) שהרי כשמשלים התענית נמצא שנכנס לשבת מעונה. ויש מי שכתב שאסור משום דרכי האמורי (כן מובא בארחות חיים הל' ערב שבת יג). והטור (רמט) כתב על פי הסוגיא שדרך תלמידי חכמים ואנשי מעשה להתענות בערב שבת.

והסיקו אחרונים שאין להתענות כדי שלא יכנס לשבת מעונה, אם לא שהוא אסטניס כל כך שאם יאכל ביום לא יוכל לאכול בלילה לתאבון, אז הוא מנהג טוב אם אין מויק לו התענית (מובא במשנ"ב רמט סק"ח).

ד. המתענה בערב שבת, תענית קבועה או תענית רשות – אין נופלים אפים במנחה ולא אומרים וידויים בציבור אלא אומרים תפילת תענית ('ענגו') בלבד, אבל יחיד המתפלל מנחה, אם רצה נופל על פניו ומתודה קודם זמן התוספת (עפ"י ריטב"א בשם רבותיו).

מבואר בגמרא שאפילו לדעת האומרים אין משלימים, זה דוקא בערב שבת וכד', אבל יום טוב של דבריהם כגון יום קרבן עצים, הואיל ומתענים בו שעות, משלימים התענית בערבו.

ב. אעפ"י שאין גוזרים תענית על הציבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים, אם התחילו (מקודם) – אין מפסיקים. כן אמר רבן גמליאל (י"א שחכמים חולקים וסוברים מפסיקים (עתוס)). ויש סוברים שאינם חולקים. רשב"א ור"ן. ומסר רבי מאיר משמו שאין משלימים התענית (וכן מסר רבי אלעזר בר"צ לענין יום קרבן עצים שחל בעשירי באב ונדחתה תענית ת"ב לאותו יום – שלא היו משלימים אותה). אבל חכמים אומרים: משלימים. כן אמר רב יהודה אמר רב. ו'חכמים' היינו רבי יוסי, ומכך שקבעו רב בלשון 'חכמים' משמע שנקט הלכה כמותו (כ"מ בגמרא וכמו שפרש"י).

א. כן פסק הרמב"ם (תעניות א, ז), שאם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום אחד, ופגע בהם יום מאלו הימים – מתענים ומשלימים. ויש מהאחרונים שכתבו שעכשיו בחו"ל, דין תענית ציבור כתענית יחיד שאפילו התחילו מפסיקים (ע' מג"א תקעב, ובשעה"צ שם; משנ"ב תיה סק"ה).

יש אומרים שאם מתחילה לא עלה על דעת הציבור שיפגעו באחד מאותם הימים – מפסיקים (מובא במשנ"ב תקעב סק"ד). ואולם בריטב"א משמע להפך (עפ"י שער הציון תיה סק"ה; חו"ב).

ב. דין חול המועד כדין ראש חדש חנוכה ופורים (כן פסק בשו"ע תקעב, ב. וע"ש בשער הציון סק"ג).

ג. הוא הדין לבעל ברית, שאצלו הוא יום טוב, מתענה ומשלים בתשעה באב (בית יוסף תקנט, ט). ואף בשאר תעניות ציבור המנהג הוא להתענות [ועושים הסעודה בערב] (עפ"י מגן אברהם שם סק"א. והביא מהר"ש הלוי שחתן בתענית ציבור, במקום שלא נהגו לצום ביום החופה – לא ישרים התענית, אבל בשבעת ימי המשתה ישרים).

ויש מי שכתב להוכיח מהסוגיא, אבל לא למעשה, שבעל ברית אינו משלים תעניתו בתשעה באב וכל שכן בשאר תעניות (עפ"י אבני נזר או"ח תכו. ע"ש בהוכחתו וצ"ב שהניח כדבר פשוט שיו"ט פרטי כגון קרבן עצים ויום מילה שוה לחנוכה ופורים, ועפ"י הקשה על הב"י ומג"א. אבל אם נחלק ביניהם וננקוט שיו"ט פרטי קל יותר, בטלה הראיה).

בתשעה באב שנדחה ליום ראשון, כתבו הפוסקים שבעלי הברית אינם משלימים תעניתם (או"ח תקנט, ט).

באבני נזר (תכו) הקשה על כך, לפי מה שהשוה רבי יוסי הפסקת אכילה בצאת השבת להשלמת תענית, א"כ יצא לר' יוסי שת"ב שנדחה ליום ראשון אין צריך להפסיק לאכול מבעו"י, וזה לא שמענו. ומה כתב להוכיח שאין חילוק בין ת"ב שנדחה לשלא נדחה, ודלא כאחרונים. ויתכן שלפי ר"י שהשוה הכי נמי אלא שבוה אין קי"ל כר"י אלא כחכמים שמחליקים. ועוד י"ל שלענין קולא של נדחה אין להקל בהפסקה בשבת מפני שהוא יום ת"ב עצמו, הגם שאין מתענים בו.